

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В ЛІНГВІСТИЦІ

Галич О. Б.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена огляду функціонально-типологічних особливостей художнього тексту в межах текстоцентричної парадигми.

Ключові слова: художній текст, лінгвістичний аналіз тексту, типи тексту.

Статья посвящена обзору функционально-типологических особенностей художественного текста в рамках текстоцентрической парадигмы.

Ключевые слова: художественный текст, лингвистический анализ текста, типы текста.

The article covers the review of functional and typological features of a literary text within the textocentric paradigm.

Key words: literary text, linguistic text analysis, types of the text.

У другій половині ХХ ст. традиційна лінгвістика з її тяжінням до описовості, абстрагування і аналітичності поступилася текстоцентричній парадигмі, за якої межі семантичного простору мовної одиниці стали визначати не лише обсягом лексичного значення виокремленого слова, а й загальною семантикою тексту, його композицією і структуруванням, внутрішнім контекстом і підтекстом, ситуацією мовного спілкування. Цей підхід уможливив репрезентацію синхронного функціонування лексичної семантики в різних типах текстів відповідно до сфери, умов і настанов мовної комунікації, дозволив залучити до тлумачення значення мовної одиниці ширший контекст [5, с. 20]. Тексти почали розглядати не як мовний матеріал, а як самостійний аспект дослідження. Якщо на рівні лінгвального використання безпосереднім об'єктом студіювання є текст, а його компонентами – мовні одиниці, то на рівні мови як системи різновидів об'єктом дослідження є мова як система, а її компонентами є різновиди (підсистеми, форми існування, стилі) мови, тобто сукупності текстів. Вони характеризуються однотипною організацією і майже однорідним добором мовних одиниць. Текстоцентричний підхід є функціонально-типологічним і відтворює традиційну класифікацію, яка наближує типи мовлення (тексти) до жанрів.

При цьому одним з напрямів дослідження є розгляд тексту як явища культури (М. Гольберг), засобу міжкультурної комунікації, а також дослідження текстів, що функціонують у різних етнокультурних спільнотах, але репрезентують один тип дискурсу (дипломатичний, академічний, політичний та ін.); урахування етнолінгвістичних та стилістичних ознак спілкування.

У нашій статті пропонуємо розглянути етапи та принципи лінгвістичного аналізу тексту з урахуванням відмінностей між текстом і дискурсом, поняттями “твір” і “текст”, послуговуючись узагальненою класифікацією текстів. **Метою** представленої наукової праці є висвітлення функціонально-типологічних особливостей художнього тексту як системного об'єднання мовних одиниць різних рівнів.

Об'єктом лінгвістичного аналізу тексту є науковий, конфесійний, офіційний, епістолярний, офіційно-діловий, публіцистичний і художній тексти, а також усний виступ, діалог тощо. Предметом виступає зв'язний текст і моделі побудови зв'язного мовлення, а також інтегрування тексту лінгвоодинамиками різного рівня: фонетичного лексичного, граматичного, надання характеристики текстотвірним засобам (лексичні та синтаксичні повтори слів, певний порядок слів, чергування речень) та змістовим категоріям (зв'язність, смислова рівновага мовних компонентів, акцентування на домінувальному елементі тексту та ін.).

Н. Шевченко пропонує такі принципи лінгвістичного аналізу тексту:

- принцип історизму (врахування мовної епохи, за якої написаний текст);
- принцип взаємозв'язку, взаємозумовленості текстової форми і змісту (вивчення мовних засобів, спрямованих як на зміст, так і на посилення впливового характеру цього змісту, його прагматичний аспект);
- принцип рівневого підходу до аналізу тексту (дослідження всіх знакових рівнів мовної системи в тексті);
- принцип координації загального і окремого (врахування взаємодії у тексті загальномовознавчого, загальностильового, загальножанрового та індивідуально-авторського);
- принцип стильової належності тексту (будь-який текст є виявом стилю мовлення, що виражене в доборі та організації його мовних засобів);
- принцип жанрової належності тексту (кожен словесний витвір репрезентує своєрідну типову модель комунікації);
- принцип смислової та граматичної організації тексту (відповідність семантики тексту його структурі).

Лінгвістичний, як і перекладацький аналіз тексту, у своєму розвитку спирається на суміжні галузі, що дає змогу глибше пізнати мовні явища. З літературознавством його єднає спільний об'єкт дослідження – текст. Хоча слід указати на певні розмежування власне лінгвістичних та літературознавчих методів і прийомів дослідження тексту (див. Таблиця 1) [3, с. 11].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика лінгвістичного і літературознавчого аналізу тексту

Лінгвістичний аналіз тексту	Літературознавчий аналіз тексту
Об'єктом вивчення є не лише художній текст, а й будь-який витвір мовлення	Об'єктом вивчення є художній текст
Текст вивчають за принципом “від форми – до змісту”, тобто як комбінацію всіх мовних елементів, завдяки взаємодії яких складається цей текст; аналізують зміни мовних співвідношень, їх динаміку всередині тексту; встановлюють функцію плану вираження у формуванні плану змісту (ідейно-тематичного й естетичного рівнів тексту)	Текст розглядають за принципом “від змісту – до форми”, тобто з позицій його ідейного змісту, естетичної вартості жанрової специфіки, композиційної організації тощо
Аналізують конкретний текст (використовують іманентний метод дослідження)	Проводять екскурси історичного, соціального, філософського характеру (використовують проєкційний метод дослідження)
Аналізують текст з позицій читача (адресата)	Аналізують текст з позицій автора (адресанта)

Під час лінгвістичного аналізу тексту слід враховувати, що мовна інтерпретація словесного цілого потребує володіння філологічною компетенцією загалом, до якої входять ґрунтовні знання не лише рідної мови і літератури, а й понять лінгвокультурології, комунікативної прагматики, семіотики, когнітології, психолінгвістики.

Цілісний лінгвістичний аналіз тексту передбачає розгляд усіх текстотвірних чинників і текстових категорій – інформативності, цілісності, членування, включаючи контекстно-варіативні (способи передавання чужого мовлення, смисловий та прагматичний наміри автора в тексті), засобів зв'язності, категорій інтеграції і завершеності з характеристикою всіх засобів, які беруть участь у їх реалізації, з виокремленням основної ідеї тексту.

М. Плющ зазначає, що відмінність між цілісним лінгвістичним аналізом художнього і нехудожнього текстів полягає в тому, що для з'ясування смислу нехудожнього тексту достатньо знати граматику, а художнього – необхідно виявити підтекст, систему авторських прийомів вираження смислу, встановити естетику образності. Основним завданням цілісного лінгвістичного аналізу художнього тексту є пояснення ідейного задуму письменника, його емоційного, естетичного смислу, на якому ґрунтується твір і що визначає відбір та функціонування мовних засобів для образного відображення об'єктивної дійсності. Оскільки художній текст може викликати неоднозначне трактування естетичного смислу, у практичному здійсненні лінгвістичного аналізу тексту, де виявляється суб'єктивний підхід до інтерпретації ідейно-естетичних цінностей твору, є необхідність з'ясувати імпліцитні (підтекстові) смисли на основі об'єктивного тлумачення текстової архітекτονіки [7, с. 49].

Аналіз художнього тексту сприяє досягненню специфічних мовних засобів, які відображають у певному творі авторську позицію, дають змогу висвітлити закономірності організації текстів, що належать до різних літературних жанрів, а також розв'язати окремі питання поетики рідної мови. Мовний аналіз конкретного твору має встановити призначення лінгвальних засобів у процесі реалізації концептуально-образних і естетичних настанов художнього тексту, способи й умови їх використання в смислової архітектоніці твору, з'ясувати вплив індивідуально-творчої манери митця щодо національно-мовної картини світу, дослідити гармонійне поєднання форми і смислового наповнення, функціональну ускладненість мовних одиниць порівняно з фактами і явищами загальномовної системи.

Частковий лінгвістичний аналіз тексту передбачає розгляд одного аспекту тексту чи його частини, а саме: лінгвістичний аналіз певного різновиду тексту або засобів зв'язку в тексті, категорій часу і простору, способів їхньої реалізації в тексті, своєрідності лексичного, фонетичного, граматичного, ритмо-мелодійного, графічного, образного рівня інтегрування тексту, способів його членування, тональності та оцінності в тексті, або способів відтворення підтекстової інформації, засобів вираження авторського задуму й образу автора в тексті, або різноаспектний аналіз одного складного синтаксичного цілого (ССЦ). Частковий лінгвістичний аналіз тексту – це не механічне його розчленування на частини, а цілісний системний підхід до його вивчення, тобто дослідження кожного елемента в єдності з іншими, у сукупності мовних засобів, що відтворюють смислову цілісність тексту, під певним кутом зору [3, с. 13–14].

Отже, аналіз художнього тексту є явищем багатогранним. Тільки комплексний підхід до вивчення мовленнєвих витворів та способів їх передачі засобами мови із застосуванням усіх методів та прийомів дає змогу найповніше охарактеризувати текст як словесне ціле.

Ураховуючи інтердисциплінарність сучасних підходів до вивчення тексту, слід зупинитися на конкретних відмінностях між текстом та дискурсом (див. Таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика тексту і дискурсу

Текст	Дискурс
Вторинний	Первинний. З часом стає текстом, який адресат може знову перетворити на дискурс, збагативши його внаслідок своєї когнітивної, психологічної, естетичної діяльності
“Застиглий” дискурс, з якого вилучили обставини, учасників комунікації з їх психічними і соціальними особливостями, часом, місцем, обставинами спілкування	Містить дискурсивний контекст (“живі” обставини спілкування, учасників комунікації, вказує на час та місце дії)

Продовження табл. 2

Одиниця лінгвістичного аналізу, що складається з речень	Одиниця комунікативного аналізу, що складається з висловлень, які об'єднують і власне речення, і соціальний контекст їхнього використання)
Одиниця лінгвальна	Одиниця соціолінгвальна, інтерактивна
Предикативна одиниця	Мовленнєва дія, або мовленнєвий акт
Відсутність паралінгвістичних засобів	Паралінгвістичні засоби представлені повною мірою
Одиниця статична (структура)	Одиниця динамічна (функція)
Є фрагментом дискурсу, його елементарною базовою одиницею	Є континуумом, корпусом текстів, об'єднаних сферою знань, часовим періодом, предметом, темою
Має постійний склад комунікантів	Не має постійного складу комунікантів
Результат мовленнєвої діяльності	Мовленнєва поведінка, мисленнєво-комунікативна діяльність, процес протікання комунікації, цілеспрямована соціальна дія
Процеси породження і розуміння несинхронізовані	Породження і розуміння синхронізовані
Відсутній контакт між адресатом і адресантом, оскільки текст є посередником такої взаємодії	Наявний безпосередній контакт між адресатом і адресантом
Вужче поняття	Ширше поняття
Дискретний	Недискретний
Передбачає конструювання ментальної реальності	Передбачає відзеркалення реальності

Так само слід розмежовувати поняття “текст” і “твір”, що почасти вживаються як синоніми.

Словесний твір – художньо-естетичний витвір, результат мовленнєво-творчої діяльності людини (автора), що вербально втілений у тексті.

Текст є компонентом художнього твору, але художній ефект виникає внаслідок зіставлення тексту із складним комплексом життєвих та ідейно-естетичних уявлень.

Диференційні ознаки тексту і твору подані в таблиці (див. Таблиця 3) [3, с. 45–48].

Таблиця 3

Порівняльна характеристика понять “текст” і “твір”

Текст	Твір
Не естетичний витвір, а графічно-знакова фіксація твору	Естетичний витвір, вербально втілений у тексті
Створений за правилами користування знаковими системами, що застосовуються для фіксації творів	Створений законами мовленнєвої діяльності людини
Структура	Структуротворчий процес
Пасивний об'єкт	Активний об'єкт
Сукупність замкнутих у собі знаків, наділених смислом, який можна відтворити	Простір з окресленими лініями смислових заміщень
Його рівнем є означуване в семіотичному сенсі	Його рівнем є значення
Виходить за межі конкретного традиційного літературного твору	Не виходить за власні межі

Продовження табл. 3

Існує штучний бар'єр між автором і читачем	Дистанція між автором і читачем відсутня
Форма відчуження твору від автора	Образ автора корелює з реальною дійсністю
Має власну систему засобів вираження й актуалізації семантики тексту, а також засобів керуванням читацьким сприйняттям та розумінням	Власної системи засобів керування читацьким сприйняттям та розумінням не має
Абстракція людського розуму	Матеріальний фрагмент, що займає певну частину книжкового простору
Не є самодостатньою сутністю	Самодостатня сутність
Функціонує як знак	Створює можливість осягнення через відношення до знака
Не є ареною методологічних змагань	Є полем методологічних змагань
Існує в тексті	Існує в дискурсі
Притаманні багатозначність, множинність сенсу	Багатозначність, множинність сенсу не притаманні
Має ознаки вираження загальних особливостей його системно-структурної організації	Не має ознак вираження загальних особливостей його системно-структурної організації
Важливим для дослідження є вивчення одиниць тексту та правил їх групування	Вивчення одиниць тексту та правил їх групування не є важливим для дослідження
Основа усіх можливих інтерпретацій	Проміжний підсумок інтерпретацій, який постійно зв'язує з текстом-носієм
Дискретний, відносно стійкий	Континуальний, рухливий
Інваріантний	Варіативний

Концептуально споріднені поняття “текст” і “твір” у мовленнєвій площині корелюють як форма і зміст.

Проблема визначення текстових типів є актуальною з погляду практичного здійснення аналізу тексту, а також з позицій його редагування, перекладу, автоматичного реферування, анотування тощо.

Існує безліч підходів до лінгвістичної класифікації текстів (психолінгвістичний, соціологічний, функціонально-прагматичний, комунікативний). Проте здійснити повний аналіз текстів можна за допомогою узагальненої класифікації:

- за характером побудови – “Я-тексти” (тексти від 1-ї особи однини або множини), “ТИ-тексти” (від 2-ї особи однини або множини), “ВІН (ВОНА, ВОНО)-тексти”, (від 3-ї особи однини або множини);
- за функціонально-смісловим призначенням – текст-опис, текст-розповідь, текст-міркування;
 - за кількістю учасників у мовленні – монолог, діалог, полілог;
 - за стильовою належністю – художні, нехудожні;
 - за жанровою належністю – текст оповідання, текст реклами;
 - за формою репрезентації – усні, письмові, друковані.

Під час аналізу будь-якого тексту за характером побудови слід враховувати, що граматична особа є однією з фундаментальних категорій мови.

У художніх “Я-текстах” суб'єкт мовлення і автор не збігаються. Іноді автор може ототожнювати себе з будь-яким персонажем і вести розповідь від його імені. Це робить текст відвертішим, яскравішим і глибшим, дозволяючи зсередини охарактеризувати героя-оповідача, передати його емоційний стан. Залежно від композиційного статусу автора сукупний жанровий смисл визначають як епічний, ліричний або драматичний.

Така форма оповіді коректніше розкриває внутрішній світ героя через нього самого, а не через авторські характеристики. Змістом такого тексту є сам суб'єкт комунікативного процесу. Предметом зображення постають внутрішнє життя автора, його думки й почуття, вияв власного ставлення до зображуваного в образній формі.

Художні "ТИ-тексти" є рідкісними, проте дуже цікавими та оригінальними. Звичайно тексти такого типу репрезентують так звану філософію впливу на адресата, постають однією з технік НЛП (нейролінгвістичного програмування) і широко репрезентовані в публіцистичному дискурсі.

Основним призначенням "ВІН (ВОНА, ВОНО)-художніх текстів є описи-міркування та розповіді, розгляд яких дозволяє перейти до аналізу різновидів текстів за їх функціонально-смысловим призначенням.

За тривалий час розвитку мови і мислення мовлення виробило більш експресивні, економні, коректні способи структури відповідних літературних завдань. Тому виокремлюють тексти *констатувального типу* (опис, розповідь) і тексти *аргументувального типу* (міркування) [8, с. 96].

Опис – констатувальний різновид тексту за функціонально-смысловим призначенням, який має на меті охарактеризувати явища природи, архітектурні споруди, предмети, дії, осіб шляхом детального переліку їх ознак, властивостей, рис [3, с 75].

Тексти-описи є найпоширенішим компонентом монологічного авторського мовлення. До описів звичайно зараховують пейзажі, портрети, описи інтер'єрів, предметів, дій. У кожному описі є власна мікротема, висвітленню якої підпорядковані всі речення. Найчастіше в першому реченні подається загальний вигляд об'єкта, а далі йде опис його деталей. Різноманітність описових текстів визначає їх лексичне наповнення.

У пейзажних описах найчастіше вживаються лексеми на позначення природних явищ та одиниці просторового значення: *праворуч, ліворуч, там, за горизонтом, угорі* тощо. Пейзажний опис змальовує атмосферу події. Він або збігається з внутрішнім світом героя, або ж дисонує йому, слугує контрастом. При цьому опис місцевості зрідка має самостійне значення, здебільшого є складником художнього тексту і включений у нього з певною естетичною метою. Найважливішою особливістю цього опису є наявність лексики, що виражає авторське ставлення до зображуваного.

Пейзажні описи розрізняють за тематикою: ландшафтні (гірський, морський, сільський, міський); часові (весняні, літні, ранкові, вечірні); живописні (архітектурний, скульптурний).

Пейзаж у художньому описі виконує композиційно-художні, емоційно-естетичні, зображувально-виражальні функції втілення ідейно-художнього задуму, які залежать від епохи, коли написано твір, жанру, стилю і методу письменника, літературного напрямку, тобто від художньої системи твору.

Під час художнього портретного опису зовнішності літературного героя використовують лексеми на позначення віку, характерних рис виразу обличчя, постави, ходи, основних елементів одягу, суто індивідуального в зовнішності людини, що дозволяє читачеві систематизувати матеріал, вибудувати його навколо ключової ідеї, не вдаючись до мозаїчності експлікації. Важливим для автора є витримати текст в одному регістрі, тобто не підміняти опис розповіддю, а розповідь – описом.

Структура описових текстів здебільшого залежить від характеру використання слів із просторовим значенням. В описах завжди виявляється авторська індивідуальність. Мистецтво опису – це мистецтво деталі. Якщо в наукових описах деталь має бути точною, наперед зумовленою, то в художній літературі цінніша несподівана деталь. Опис, як правило, насичений порівняннями, протиставленнями, образними узагальненнями, історичними ретроспекціями.

Г. Солганик виокремлює *статичні* описи, що усувають розвиток подій, і *динамічні* описи – невеликі вербальні вкраплення у змалювання певної події. У таких описах звичайно використовують перелік дій, а не предметів чи явищ. Пейзажні описи за *характером* бувають динамічні (відтворюють перебіг подій із незначними часовими інтервалами в обмеженому просторі), статичні (виражають факт існування предметів, об'єктів природи, їх ознак у певний час); за *структурою* – панорамні (розгорнуті пейзажні описи, для яких характерна цілісність і масштабність), ситуативні (нерозгорнуті пейзажні описи, які змальовують картини природи залежно від певної конкретної ситуації) [8, с. 125]

В *аналітичному* описовому тексті виклад побудований від загальної характеристики об'єкта до окремих його частин. У *синтетичному* – загальну характеристику об'єкта автор репрезентує після змалювання окремих його частин [6].

Опис крупним планом передбачає максимально детальне зображення обмеженого простору з близької відстані. *Опис середнім планом* ґрунтується на певній віддаленості автора від об'єкта зображення, розширюючи простір його вербальної фіксації. Цей опис має загальний характер, оскільки відсутня деталізація. *Опису загального плану* властивий більший ступінь віддаленості [3, с. 79]. Елементи описовості та розповідності в художніх текстах традиційно переплітаються.

За кількістю учасників у мовленні тексти поділяють на 1) монологічні; 2) діалогічні; 3) полілогічні.

Діалог – результат системи відносно коротких словесних взаємодій (актів і реакцій), у якій беруть участь дві особи.

Ф. Бацевич виокремлює такі принципи побудови діалогічного тексту:

діалог має процесуальну структуру, оскільки в його межах наявний рух інформації між двома учасниками. Рух у діалозі створюють репліки. Зміна реплік відбувається за певними законами. Результатом такого процесу є зв'язність;

кожен діалог відбувається в певному комунікативному середовищі, яке охоплює мовця, слухача, їхні стосунки, тональність і атмосферу інтеракції;

діалогу притаманний комунікативний смисл як комплекс інтенцій учасників спілкування [2].

Класифікації діалогів існує безліч. А. Капелюшний виокремлює *інформаційний* діалог, непов'язаний із сюжетом твору. Це стилістично нейтральний діалогічний розвиток тексту. *Сюжетний* діалог має конструктивне значення; автор ніби створює драматизм у зображенні, певну діалогічну напругу, в основі якої – семантико-стилістичне зміщення, суперечність між репліками, або репліками й текстом [4, с. 67].

Діалогу властиві різноаспектні реалізації синтаксичної валентності, широке використання різних речень за метою висловлення (спонукальних, розповідних, питальних, окличних), домінування ситуативно та контекстуально неповних речень (слова-речення, вигуківі формули), певна шаблонність реплік, а також переважання інфінітивних речень в емоційно напружених діалогічних ситуаціях.

Діалог як композиційна форма мовлення і спосіб художнього відтворення дійсності може бути включеним в систему літературно-естетичних категорій, оскільки є одним з основних способів зображення характерів і розвитку дії в художньому творі. При цьому діалог зазнає певної художньо-естетичної трансформації. У художніх текстах увиразнюються, типізуються особливості ситуативного діалогічного мовлення. Своєрідність діалогу залежить від суспільної ситуації, тематики, ідеологічних позицій учасників розмови, системного і несистемного контекстів епізоду. Це виявляється насамперед, у належній організації реплік та їх взаємодії, що забезпечує передбачене задумом письменника розгортання сюжету; в ігноруванні структурно спрощеними формами для створення того чи іншого літературного образу. Вибір лексики залежить від жанрових особливостей твору та від індивідуальних особливостей персонажа.

Важливим рушійним чинником діалогічного мовлення є комунікативна інтенція, тобто наміри мовця висловитися.

Монологічний текст є набагато складнішим за діалогічний.

Монолог – усний, письмовий або друкований текст однієї особи, розрахований на пасивне сприйняття іншими мовцями.

Монолог як категорія художньо-літературного тексту існує в кількох функціональних формах:

а) монолог – характерна ознака самостійного літературного жанру;

б) монолог драматичний – мовлення персонажа, звернене до учасників сценічної дії, або ж внутрішній монолог (послідовно об'єктивовані в реальній звуковій матерії роздуми, міркування мовця, своєрідний вербалізований потік його свідомості). Різні форми внутрішнього монологу вміщені в художньому мовленні як засіб відтворення психічного стану персонажа, спосіб імітації його розумової та психологічної діяльності;

в) монолог авторський – частина тексту літературного твору, подана від автора. Він є основним засобом змалювання подій, розвитку сюжету і характеристики персонажів у прозовому та поетичному творах.

Неперервність тексту, правильність з боку літературної норми, відсутність дейктичних засобів, наявність анафоричних повторів та контекстних маркерів, вичерпність, певна тривалість у часі, розгорнутість, повна відсутність паралінгвістичних засобів, керованість мовленнєвими висловленнями, їх спланованість та однобічний характер – диференційні ознаки монологічного тексту [2, с. 84].

Полілог – результат комунікативного процесу між кількома особами.

До найсуттєвіших властивостей полілогічного тексту Ф. Бацевич зараховує ситуативну залежність реплік, високий рівень спонтанності, велику амплітуду коливань смислового й формального зв'язків реплік, соціальні ролі учасників комунікації.

Широке використання полілогу в художніх текстах дає змогу уявити масштабні події, показати цілісність лінгвospільноти як певного зібрання. Багатоголосся полілогу уможлиблює розв'язання складних художніх завдань.

Незважаючи на те, що поняття жанру пов'язують насамперед з теорією літератури, існують два підходи до його класифікації – лінгвістичний та літературознавчий.

За М. Бахтіним, *жанр* – це тематично, композиційно і стилістично усталені типи висловлень. Тобто його основою є тріада “тематика + стиль + композиція” [1, с. 10].

Серед різновидів художніх текстів виокремлюємо оповідання, роман, баладу, вірш, поему, казку, пісню, новелу, байку тощо.

Під час лінгвістичного аналізу словесного цілого (художнього і нехудожнього) слід враховувати жанрову різноманітність текстів. У художніх текстах здійснюється актуалізація прихованих смислів слова, які створюють нове бачення світу і його оцінку, багатоплановість, нарощування смислів. Художній текст впливає на емоційний стан, пов'язаний з індивідуальним сприйняттям читача – звідси експресивність і емоційність.

Загальними ознаками художніх текстів є: образність, поетичність, естетика мовлення, експресія як інтенсивність вираження, зображувальність, спрямування на особистість читача через призму інтелекту і світовідчуття авторської особистості; уживання метафор, парафраз; значна кількість епітетів, оксиморонів; наявність емоційно-експресивної лексики; синонімія; антонімія; паронімія; використання історизмів, архаїзмів, діалектизмів, фразеологізмів, омонімів; уживання всіх типів речень, стилістичних фігур, порівнянь, ампліфікацій, риторичних запитань, гіпербол, літот, антитез, парцеляцій.

Художні тексти поділяються на *епічні* (епопея, казка, роман, повість, байка, оповідання, новела, нарис); *ліричні* (поема, балада, пісня, гімн, епіграма, елегія); *драматичні* (драма, комедія, трагедія, водевіль, мелодрама); *комбіновані* (ода, художня публіцистика, драма-феєрія, усмішка, роман у віршах).

Художній текст відрізняється від інших текстів експресивністю та розмаїттям способів змістової організації. Важливим складником семантики таких текстів є представлена мовними засобами система образів, яка сприяє формуванню загального змісту тексту як єдиного цілого.

Художній образ – самостійний складний інформаційний фрагмент, у якому поєднані зміст та естетична виразність.

Через художній образ носій мови прагне вийти за межі відомого, запропонувати на мовній палітрі нову сукупність семантико-синтаксичних відношень, тобто власну інтерпретацію мовно-естетичної норми. Контекст художнього тексту створює певний оказіональний стандарт. Митець слова (автор), відчуваючи створену ним мовну систему як цілісну структуру, може її нормативно поширювати, виробляти канон літературної мови. Унаслідок кореляції зі світом автор не стільки відтворює реальність у художньому тексті, скільки створює власну когнітивну мікромодель дійсності, пропонує замість колективного досвіду пізнання власний досвід. Крім цього, художній образ не тільки пов'язаний авторським баченням світу, а й слугує орієнтиром у цьому світі, віддзеркалює мовні норми певної епохи, відображає аксіологічні, соціокультурні канони певного етносу. Слово перетворюється на засіб створення картини поетичного бачення світу, зазнаючи творчого оброблення й трансформації в плані форми і змісту [3, с. 123–127].

Отже, художні тексти, так само як і нехудожні, характеризуються системним об'єднанням мовних одиниць різних рівнів, функції яких зумовлені суспільною сферою використання мови, а також умовами спілкування.

Наразі науковці одноставно наголошують на тому, що єдиної і вичерпної класифікації текстів ще не створено. Ця проблема спричинена природою самого тексту, його поліаспектністю: той самий текст одночасно може бути зарахований до різних типологічних груп, що приводить до зміщень груп текстів у різномірних класифікаціях. У зв'язку з цим доречно враховувати сукупність екстра- та інтратекстуальних диференційних ознак.

Література

1. Бахтін М. Проблема тексту в лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / М. Бахтін // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за ред. М. Зубрицької]. – Львів, 1996. – С. 318–323.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту / Т. А. Єщенко. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2009. – 63 с.
4. Капелюшний А. О. Стилїстика й редагування: Практичний словник-довідник журналіста. – Львів : ПАЮ, 2002. – 576 с.
5. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Мацько, О. М. Сидоренко [За ред. Л. І. Мацько]. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
6. Мильчин А. Э. Методика редактирования текста / А. Э. Мильчин. – [Изд. 3-е, перераб. и доп.] – М. : Логос, 2005. – 524 с.
7. Плющ М. Я. Лінгвістичний аналіз тексту // Українська мова: Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000.
8. Солганик Г. Я. Стилїстика текста : Учеб. Пособие / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта, Наука, 1997. – 256 с.